

РЕЦЕНЗІЯ

доктора економічних наук, доцента,
професора кафедри фінансів ім. С. І. Юрія
Західноукраїнського національного університету

Малиняка Богдана Степановича

на дисертаційну роботу **Онищука Сергія Ігоровича**

на тему «Шляхи зміцнення фінансового потенціалу територіальних громад»,
яка подана до разової спеціалізованої вченої ради у Західноукраїнському
національному університеті на здобуття наукового ступеня доктора філософії в
галузі знань 07 «Управління та адміністрування»
за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

Актуальність теми дисертації

Децентралізаційна реформа в Україні призвела до розширення появи нового суб'єкта в адміністративно-територіальному устрої – територіальної громади. Вони наділені повноваженнями щодо акумулювання значного обсягу фінансових ресурсів та значними бюджетними повноваженнями щодо їх використання. Це позначилося на позитивній динаміці доходів бюджетів територіальних громад та збільшенні обсягів фінансування суспільних послуг та місцевої інфраструктури. Результати соціологічних досліджень відобразили підтримку населенням бюджетної децентралізації та позитивні оцінки задоволеністю отримуваних суспільними послугами. Попри загалом позитивну динаміку у сфері фінансів територіальних громад, їхній фінансовий потенціал потребує подальшого зміцнення та розвитку.

Умови функціонування місцевого самоврядування перманентно змінюються, що безпосередньо впливає на можливості акумулювання ресурсів до місцевих бюджетів. Системні зміни відбулися з введенням воєнного стану у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України. Суттєва зміна умов функціонування територіальних громад зумовлює потребу в коригуванні підходів до формування та використання фінансових ресурсів територіальних громад, зміну в управлінні з метою повноцінного реагування на наявні виклики

та забезпечення населення якісними суспільними послугами. Все це зумовило необхідність проведення наукового дослідження фінансового потенціалу територіальних громад.

Актуальність дисертації посилюється оригінальним підходом до дослідження проблематики фінансового потенціалу, та представлення його як здатності органу місцевого самоврядування не лише акумулювати фінансові ресурси, а й використовувати їх для створення суспільних благ. Це розширює фокус дослідження обраної тематики порівняно з наявними та відкриває перспективи для розкриття системних проблем та розроблення комплексних пропозицій для їх вирішення. Відтак обрана автором тема «Шляхи зміцнення фінансового потенціалу територіальних громад» характеризується високою актуальністю, а результати дослідження є своєчасними, адже вони спрямовані на розвиток теоретичних основ фінансового потенціалу територіальних громад та розробці практичних рекомендацій щодо його зміцнення територіальними громадами України.

Актуальність та цінність дисертації підтверджується також тим, що її положення використовувались у процесі виконання науково-дослідних робіт Західноукраїнського національного університету: «Фінансова система у забезпеченні стійкого економічного зростання України» (державний реєстраційний номер 0121U109150), у межах якої автор досліджував пріоритети розвитку державних та місцевих фінансів в контексті забезпечення сталого розвитку держави. Крім цього, автор прийняв участь у 2024 році у підготовці роботи з надання науково-професійних послуг за господарським договором «Наукове консультування щодо удосконалення інституційного забезпечення розроблення та реалізації бюджетної політики в територіальній громаді».

Отже, обрана тема є актуальною, пов'язана з науковими темами Західноукраїнського національного університету, а результати проведеного дослідження мають науковий інтерес та практичне значення.

Оцінка обґрунтованості наукових результатів дисертації, їх достовірності та новизни

Дисертаційна робота Онищука С. І. характеризується самостійністю та завершеністю. Ознайомлення з цим дослідженням засвідчує, що наукові положення, рекомендації та висновки дисертаційної роботи обґрунтовані на належному рівні. Структура дисертаційної роботи є логічною, що забезпечило послідовне розкриття предмету дослідження та формування обґрунтованих висновків.

Наукова новизна результатів дисертаційної роботи полягає у такому:

1. Здобувач удосконалив тлумачення сутності фінансового потенціалу територіальної громади як її інтегрованої здатності не лише акумулювати наявні фінансові ресурси, а й створювати нові можливості для формування економічного ефекту або створення суспільних благ. Такий підхід дає змогу змістити акцент із пасивного формування ресурсів на активне управління цим процесом, що передбачає, зокрема, їх ефективне використання. Автор обґрунтував відмінності між поняттями «фінансовий потенціал» і «фінансова спроможність» територіальної громади, що має позитивне значення для розроблення інструментарію її фінансового забезпечення (с. 29–30).

2. Науковий інтерес становить удосконалений підхід до побудови стратегії управління фінансовими ризиками територіальних громад у період дії воєнного стану, який базується на комплексному поєднанні трьох напрямів: «Безпека» (мінімізація ризиків дохідної частини), «Гнучкість» (оптимізація та посилений контроль видатків) та «Стійкість» (ефективне управління активами та кадровим потенціалом) (с. 169). Застосування такого підходу забезпечує системність і збалансованість рекомендацій щодо зміцнення фінансового потенціалу територіальних громад в умовах підвищеної невизначеності. Це сприяє підвищенню фінансової спроможності та стійкості територіальних громад, а також сформувало передумови для їх відновлення і сталого розвитку в післявоєнний період.

3. З метою цілісної розробки системних рекомендацій щодо удосконалення фінансового потенціалу територіальних громад у процесі свроінтеграції нашої

країни в теоретичній частині дослідження обґрунтовано послідовність реалізації міжнародної співпраці територіальних громад для мобілізації додаткових фінансових ресурсів та розвитку фінансового потенціалу, в основі якої покладений відповідний алгоритм, шляхом виокремлення та деталізації основних фаз: підготовчої (комплексна оцінка інституційної готовності), активної (проектний менеджмент і формування партнерств) та реалізаційної (забезпечення прозорості та звітності) і визначення їх змісту та цілей (табл. 3.2, с. 139).

4. Заслужують на увагу здійснена систематизація фінансових ресурсів територіальних громад і принципів їх формування та використання, а також розроблена класифікація фінансових ресурсів за ознакою їх впливу на фінансовий потенціал територіальних громад із виокремленням трьох рівнів впливу – високого, середнього та низького – і визначенням груп фінансових ресурсів у межах кожного рівня (рис. 1.6, с. 45). Застосування такого підходу сприяло теоретичному обґрунтуванню напрямків зміцнення фінансового потенціалу територіальних громад з урахуванням сучасних тенденцій суспільно-політичного та економічного розвитку країни.

5. Вагоме практичне значення мають науково-методичні підходи до оцінювання фінансового потенціалу територіальних громад, зокрема визначення теоретичних передумов оцінювання, етапізації підготовчої роботи та її впливу на методологію оцінювання, а також методів оцінювання із застосуванням класифікації територіальних громад за критерієм безпекової локації (прифронтові, центральні та тиллові громади) (п. 1.3). Застосування запропонованих науково-методичних підходів дає змогу акцентувати увагу на відмінностях у показниках, що формують фінансовий потенціал територіальних громад (доходи на одного мешканця, обсяг місцевих податків і зборів, міжбюджетних трансфертів тощо), залежно від їх безпекової локації. Це забезпечує більш об'єктивне порівняння громад різних категорій, підвищує якість планування доходів і видатків та сприяє більш обґрунтованому розподілу міжбюджетних трансфертів з урахуванням реальних умов їх функціонування.

6. У дисертації набув розвитку стратегічний інструментарій управління ризиками фінансового потенціалу територіальних громад, зокрема впровадження системи тривекторного моніторингу (доходи, видатки, соціально-економічне середовище). Узагальнено та впорядковано ключові ризики і загрози фінансовому потенціалу територіальних громад, а також визначено систему їх індикаторів і можливі наслідки реалізації. Розроблено комплекс тактичних заходів у сфері фінансової політики органів місцевого самоврядування, спрямованих на мінімізацію наявних ризиків і загроз (с. 217–218). Запропонований стратегічний інструментарій забезпечує своєчасне виявлення дестабілізуючих чинників і підвищує обґрунтованість управлінських рішень у сфері місцевих фінансів. Його впровадження сприяє зміцненню фінансової стійкості територіальних громад, забезпеченню безперервності бюджетного процесу та формуванню адаптивної моделі фінансового управління в умовах підвищеної невизначеності.

7. Актуальними та своєчасними є рекомендації автора щодо визначення шляхів зміцнення та розширення фінансового потенціалу територіальних громад з виокремленням трьох складових: 1) активізація та диверсифікація дохідної бази; 2) раціоналізація та підвищення ефективності витрат; 3) співпраця та координація; 4) управління ризиками. Узагальнено заходи та інструменти посилення фінансового потенціалу громад у період воєнного стану та післявоєнного відновлення (с. 171–172). Реалізація запропонованих заходів формує необхідні передумови для посилення фінансової спроможності та стійкості територіальних громад.

Важливу роль у забезпеченні належного рівня наукової обґрунтованості дисертаційної роботи відіграла чітко сформована та послідовно реалізована методологічна основа дослідження. Автор застосував комплекс загальнонаукових і спеціальних методів, зокрема діалектичний метод пізнання та системний підхід до аналізу фінансових процесів. У процесі дослідження використано абстрактно-логічний метод, методи узагальнення, аналізу, синтезу та порівняння, економіко-статистичні методи, методи класифікації та групування, а також графічний, табличний і системно-структурний аналіз.

Підтверджує обґрунтованість і достовірність наукових положень також апробація результатів дисертації на наукових заходах. Зокрема, основні положення (теоретичні, практичні), висновки та пропозиції, а також результати наукового дослідження викладено, представлено та оприлюднено на таких міжнародних наукових та міжнародних науково-практичних конференціях: «Актуальні питання фінансової теорії та практики» (м. Тернопіль, 2023 р.); «Сучасний менеджмент: моделі, стратегії, технології» (м. Одеса, 2025 р.); «Одинадцяті Всеукраїнські наукові читання пам'яті С. І. Юрія» (м. Тернопіль, 2025 р.), а також на інших наукових заходах, які проводилися кафедрою фінансів ім. С. І. Юрія Західноукраїнського національного університету, і опублікованих у збірниках наукових праць «Фінансове забезпечення сталого розвитку» (2023 р. Вип. 3. Т. 2) та «Актуальні питання фінансової науки та практики» (2024 р. Вип. 1).

Результати дослідження мають теоретичне і прикладне значення, що підтверджується, з одного боку, належним внеском у подальший розвиток теоретико-методичних підходів щодо фінансового потенціалу територіальних громад, а з іншого – довідками про їхню практичну апробацію, наданих Тернопільською військовою державною адміністрацією № 42-33/1906 від 30.12.2025 р., Кременецькою міською радою № 627/02-27 від 26.11.2025 р., Золочівською міською радою № 379 від 16.12.2025 р.). Результати дослідження впроваджені у навчальний процес Західноукраїнського національного університету (довідка Західноукраїнського національного університету №126-28/2953 від 31.12.2025 р.).

Отже, в дисертаційній роботі поставлена мета – обґрунтування теоретико-методичних засад та розробка науково-практичних рекомендацій щодо зміцнення та розширення фінансового потенціалу територіальних громад в умовах децентралізації та воєнних викликів досягнута повністю, здобувач цілком оволодів методологією наукової діяльності.

Загалом практичне значення роботи полягає у розробленні рекомендацій, врахування яких дасть змогу зміцнити фінансовий потенціал територіальних

громад та удосконалення для цього підходи до управління місцевими фінансами в Україні.

Оцінка змісту дисертації, її завершеність та дотримання принципів академічної доброчесності

За своїм змістом дисертаційна робота здобувача Онищука С. І. повністю відповідає Стандарту вищої освіти зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» галузі знань 07 «Управління та адміністрування» та напрямкам досліджень відповідно до освітньої-наукової програми «Фінанси, банківська справа та страхування».

Дисертаційна робота є завершеною науковою працею і свідчить про наявність особистого внеску здобувача у науковий напрям фінансової теорії і практики.

Розглянувши звіт подібності за результатами перевірки дисертаційної роботи на текстові співпадіння, можна зробити висновок, що дисертаційна робота Онищука С. І. є результатом самостійних досліджень здобувача і не містить елементів фальсифікації, компіляції, фабрикації, плагіату та запозичень. Використані ідеї, результати і тексти інших авторів мають належні посилання на відповідне джерело.

Мова та стиль викладення результатів

Дисертаційна робота написана українською мовою.

Питання змісту роботи викладені послідовно, доступно і зрозуміло. У роботі використано загальноприйнятту наукову термінологію, що відповідає основним засадам фінансової науки і практики.

Дисертація складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку літератури та додатків. Загальний обсяг дисертації 216 сторінки.

Дисертаційна робота оформлена відповідно до вимог наказу МОН України від 12 січня 2017 р. № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації».

Оприлюднення результатів дисертаційної роботи

Результати наукових досліджень, основні наукові положення, наукові висновки опубліковано у 10 наукових працях загальним обсягом 5,12 друк. арк. (особисто автору належить 3,4 друк. арк.), з них 4 – у наукових фахових виданнях України, 1 – у періодичному науковому виданні, проіндексованому у базиданих Web of Science, 5 – публікацій апробаційного характеру.

Науковий рівень публікацій здобувача достатньо високий. Опубліковані праці відображають зміст дисертації та результати наукових досліджень. В наукових публікаціях дотримано принципи академічної доброчесності. У всіх наукових публікаціях, опублікованих із співавторами, виділено особистий внесок здобувача.

Таким чином, наукові результати описані в дисертаційній роботі повністю висвітлені у наукових публікаціях здобувача.

Недоліки та зауваження до дисертаційної роботи

У результаті рецензування дисертаційної роботи Онищука С. І. виникли такі дискусійні питання та зауваження.

1. Серед запропонованих автором принципів системи фінансових ресурсів територіальних громад є принцип збереженість слабших територіальних громад (с. 33). Без чіткого визначення змістовних меж, критеріїв і механізмів застосування та додаткової конкретизації цей принцип може мати декларативний характер і ускладнюватиме його практичне застосування, зокрема в системі міжбюджетних відносин.

2. Дискусійною є розроблена автором класифікація перспективних джерел формування фінансових ресурсів ТГ за ступенем складності залучення ресурсів (рис. 1.5, с. 43). Представлена класифікація потребує чіткішого обґрунтування критеріїв віднесення окремих джерел до категорій «середня» та «висока складність залучення», оскільки межі між ними залишаються недостатньо формалізованими. Доцільним є також уточнення взаємозв'язків між окремими групами джерел фінансування, адже окремі інструменти (наприклад,

ДПП чи грантові, донорські програми) можуть поєднуватися з іншими механізмами та впливати на їх ефективність.

3. Потребує чіткішого обґрунтування схема взаємозв'язків між категоріями ризику та запропонованими тактичними заходами, що мають бути включені до стратегії управління ризиками у розрізі категорій ризику (рис. 2.16, с. 123), оскільки не визначено критерії їх відповідності та пріоритетності. Доцільним є також доповнення переліку заходів показниками результативності або часовими горизонтами реалізації, що посилює практичну орієнтованість запропонованої моделі управління ризиками.

4. Обґрунтовуючи доцільність зміну принципу бюджетування, а саме: запровадження формування бюджету за принципом «нульової» основи (с. 163–167) автору доцільно було б приділити більше уваги ризикам, притаманним цьому підходу до управління бюджетом, а також заходам щодо їх урахування та мінімізації. Зокрема, варто проаналізувати можливе зростання адміністративного навантаження, суб'єктивність оцінювання програм та ризик фрагментарності фінансового планування в умовах обмежених управлінських ресурсів територіальних громад та наявних соціальних викликів.

5. Автором зроблено висновок про доцільність імплементації зарубіжного досвіду функціонування місцевих бюджетів для зміцнення фінансового потенціалу територіальних громад (с. 179). Запропоновані стратегічні напрями імплементації зарубіжного досвіду доцільно було б доповнити аналізом інституційних та правових обмежень їх запровадження в Україні, зокрема з огляду на чинну бюджетну та податкову систему. Крім того, потребує глибшого обґрунтування питання диверсифікації дохідної бази через запровадження місцевого податку на бізнес (приклад Угорщини) до умов воєнного стану та різного рівня економічної спроможності українських територіальних громад.

Висновок про дисертаційну роботу

Дисертаційна робота Онищука С. І. «Шляхи зміцнення фінансового потенціалу територіальних громад» виконана на високому теоретичному рівні;

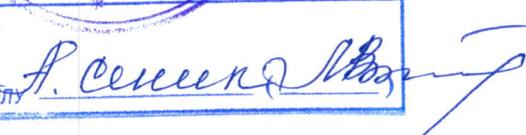
матеріал дисертації викладено в логічній послідовності; всі висновки отримали необхідну і достатню теоретичну аргументацію та є методологічно обґрунтованими. За змістом і загальною спрямованістю дисертація є самостійною завершеною роботою, яка пройшла належну апробацію. У роботі відсутні порушення академічної доброчесності, вона відповідає спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування», вимогам пп. 6–9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44.

Автор дисертації Онищук Сергій Ігорович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 07 «Управління та адміністрування» за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування».

Рецензент:

Професор кафедри фінансів ім. С.І.Юрія
Західноукраїнського національного університету,
доктор економічних наук, доцент

Богдан МАЛИНЯК

Підпис	
Завіряю:	
НАЧАЛЬНИК ЗАГАЛЬНОГО ВІДДІЛУ	